

Іванов О. В. - детектив другого відділу детективів третього підрозділу детективів головного підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

Корупційні злочини дедалі більше охоплюють усі сфери життя, розширюючи свої межі та створюючи деструктивний механізм, який руйнує підвалини демократичного та справедливого суспільства. Одним із найбільш небезпечних серед таких злочинів є незаконне збагачення (ст. 368² Кримінального кодексу (КК) України).

У ст. 20 «Незаконне збагачення» Конвенції ООН проти корупції 2003 р. визначено, що «за умов дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи кожна держава- учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисного незаконного збагачення, тобто значного збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи та які вона не може раціонально обґрунтувати» [1].

Саме вказівка у вищезазначеній статті на умисне незаконне збагачення свідчить про те, що йдеться про відповідальність за такої дії, як збагачення особи, яке є: 1) незаконним на момент збагачення; 2) умисним, що означає усвідомлення особою суспільної небезпечності такого збагачення в момент його вчинення.

Для діевого механізму розслідування таких злочинів слід розкрити його криміналістичну характеристику. Зокрема, криміналістичну характеристику незаконного збагачення (ст. 368² кК України) можна визначити з таких елементів: 1) предмет злочину; 2) способи вчинення; 3) умови місця і часу; 4) засоби і знаряддя використовувалися при скоєнні; 5) обстановка вчинення діяння; 6) обставини та умови, сприяла вчиненню; 7) особа злочинця; 8) особа потерпілого; 9) об'єкт і предмет злочинного посягання; 10) мотиви і цілі злочину та ін.

Так, П. Д. Беленчук і М. В. Салтевський стверджують, що криміналістичну характеристику можна звести до таких елементів: предмет безпосереднього посягання; спосіб учинення злочину; «слідова картина»; особистість злочинця [2, с. 364].

Детальніше розглянемо особу злочинця. Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом злочину є «фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу може наставати кримінальна відповідальність» [3]. Ознаками суб'єкта злочину є: фізична особа, осудність і вік.

Фізичною особою вважають людину, яка володіє не тільки всіма названими обов'язковими ознаками, а й іншими якостями, які можуть мати певне кримінально-правове значення. Тварини, неживі істоти, предмети, сили природи, юридичні особи не можуть бути суб'єктами злочинів, а заходи, які вживаються для відвернення завданої ними шкоди, не є покаранням.

Водночас осудність - це психічний стан особи, який полягає в її здатності за станом психічного здоров'я, за рівнем соціально-психологічного розвитку і соціалізації, а також за віком усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій, керувати ними під час скоєння злочину і нести у зв'язку з цим кримінальну відповідальність. Осудність передбачає поєднання двох критеріїв: юридичного (психологічного) і медичного (біологічного).

Особа злочинця - це комплекс соціально-демографічних, психологічних і моральних характеристик, тією чи іншою мірою притаманних людям, винним у злочинній діяльності певного типу. Цю дефініцію слід відрізняти від поняття особи, що вчинила злочин, тобто особи випадкового правопорушника [3].

У ст. 368² кК України суб'єкт злочину є спеціальним: особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Норма є банкетною, тобто такими особами, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», є особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; особи, які порівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій

держави або місцевого самоврядування [4]. Іншим суб'єктом, згідно з ч. 2 зазначеної статті, є службова особа, яка займає відповідальне становище.

Службовими особами, які займають відповідальне становище, є особи, зазначені у [п. 1](#) примітки до ст. 364 КК України, посади яких згідно зі [ст. 6](#) Закону України «Про державну службу» належать до категорії «Б», судді, прокурори і слідчі, а також інші керівники і заступники керівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць [5].

Тобто до цієї категорії належать службові особи у [статтях 364, 368, 368², 369](#) КК України є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Причому Пленум Верховного суду України в Постанові «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 року № 5 зазначив, що організаційно-розпорядчими обов'язками є обов'язки щодо здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних або приватних підприємств, установ та організацій, їхні заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їхні заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири та ін.).

Адміністративно-господарські обов'язки вважають обов'язками щодо управління або розпорядження державним, колективним або приватним майном (встановлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі мають начальники планово-господарських, постачальницьких, фінансових відділів і служб, завідувачі складами, магазинами, майстернями, ательє, їхні заступники, керівники відділів підприємств, відомчі ревізори, контролери та ін.

Також Постановою Пленуму Верховного Суду України передбачено, що особа є службовою не лише тоді, коли вона здійснює відповідні функції або виконує обов'язки постійно, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням за умови, що згадані функції або обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою [6].

Зазвичай в особистості злочинця незаконного збагачення найчастіше переважають елементи користи, користюлюбства, нерозбірливості в засобах підвищення матеріального становища, безвідповідальності та правового нігілізму. Сьогодні в колах високопосадовців формуються латентні злочинні угруповання, що мають стійкі корупційні зв'язки та маніпулюють значними матеріальними активами завдяки власному привілейованому становищу. Саме такі особи найбільше схильні до вчинення злочину, передбаченого ст. 368² КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року [Електронний ресурс] // Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c16. - Назва з екрана.
2. Криміналістика : учебник / под ред. Р. С. Белкина. - М. : Юрид. лит., 1986. - 544 с.
3. Зелинский А. Ф. Криминология : курс лекций / А. Ф. Зелинский. - Харьков : Прапор, 1996. - 260 с.
4. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700^П // Відомості Верховної Ради України. - 2014. - № 49. - Ст. 2056.
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-Ш // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 2526. - Ст. 131.
6. Про судову практику у справах про хабарництво [Електронний ресурс] : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квіт. 2002 р. № 5. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700->
2. - Назва з екрана.